

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Світлицької Віолети Романівни
«ФЕНОМЕН ЖІНКИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 «Філософія»

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена глибокими трансформаційними процесами, що відбуваються як у глобальному вимірі, так і в українському соціокультурному просторі. У цих умовах переосмислення зазнає не лише соціальний статус жінки, а й самі засади її філософського аналізу. Жіноче дедалі більше виходить за межі традиційних інтерпретацій, постаючи як складний, багатовимірний феномен, що потребує комплексного розгляду на перетині антропології, екзистенційної філософії, аксіології та культурології. Особливої значущості тема набуває в контексті сучасних світоглядних зрушень, пов'язаних із критикою раціоналістичних парадигм та зростанням уваги до тілесності, емоційності й ціннісних вимірів людського буття. У такому ракурсі феномен жінки постає не лише як об'єкт дослідження, а як важливий смислотворчий чинник, через який осмислюються нові онтологічні та культурні реалії. Додаткової актуальності дослідженню надають реалії воєнного часу, стан глобальної нестабільності та загострення екзистенційних викликів. У цих умовах жіноче виявляється не лише соціокультурною категорією, а й джерелом ціннісної стабілізації, репрезентуючи практики турботи, стійкості, емпатії та відповідальності, що відіграють важливу роль у збереженні гуманітарного простору. Водночас сучасні процеси цифровізації, трансформації ідентичностей та стирання меж між приватним і публічним формують нові способи репрезентації жіночого, що вимагає перегляду усталених теоретичних підходів. Залучення архетипових, міфологічних, релігійних і культурних наративів у поєднанні з метамодерними інтерпретаціями відкриває перспективи міждисциплінарного синтезу та поглиблює розуміння жіночого як активного чинника культуротворення. Таким чином, актуальність теми визначається

необхідністю цілісного філософського осмислення феномену жінки як ключового елементу сучасного гуманітарного знання, що дозволяє виявити нові смисли, моделі суб'єктності та механізми культурної символізації в умовах динамічних суспільних змін.

Не викликає заперечень формулювання авторкою мети, задач, об'єкта та предмета дослідження. Структура дисертаційної роботи чітка, логічно визначена, обґрунтована, елементи узгоджені між собою. Джерельна база роботи свідчить про ґрунтовність теоретичного осмислення об'єкта та предмета дослідження. Список використаних джерел в цілому нараховує 655 найменувань, з них – 338 іноземною мовою. Основний текст дисертації нараховує 255 сторінок. Дослідження феномену жінки у філософському дискурсі зумовлює необхідність застосування комплексної методології, здатної відобразити багатовимірність і динамічний характер цього явища. Такий підхід передбачає поєднання класичних філософських методів аналізу з інструментарієм суміжних гуманітарних наук, що дозволяє уникнути редукціоністських інтерпретацій і розглядати жінку як багатовимірний феномен.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали фундаментальні положення соціальної філософії, культурології, релігієзнавства, міфології, теорії соціології,; праці й концепції зарубіжних та українських учених. Застосування логічного інструментарію в процесі формування міркувань і доведень слугувало підґрунтям для послідовної та обґрунтованої аргументації, що сприяло узгодженню різних наукових способів здобуття знання. У межах дослідження, з огляду на його пізнавальні орієнтири, було використано низку операційних методів теоретичного аналізу, зокрема, абстрагування, ідеалізацію, аналіз і синтез, порівняння, аналогію, узагальнення та конкретизацію. Дослідження ґрунтується на комплексі принципів, що забезпечують цілісне та системне осмислення предмету дослідження. Серед емпіричних методів використано метод опитування, спрямований на виявлення уявлень респонденток про соціальний портрет сучасної жінки епохи метамодерну.

Провідна стратегія дослідження базується на алгоритмі системного підходу в рамках параметричної загальної теорії систем. Феномен жінки

показано відповідно до головних аспектів системної моделі, наведено атрибутивне і реляційне визначення поняття. Системний аналіз феномену жінки дозволив позначити список параметрів досліджуваного об'єкта. Методологічною основою дослідження виступає холістичний підхід, у межах якого феномен жінки дисертанткою осмислюється як інтеграція онтологічних, екзистенційних, соціокультурних та індивідуально-біографічних вимірів.

Дисертаційне дослідження виконане в межах планової науково-дослідницької теми кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Розвиток творчої особистості в сучасному соціально-філософському пізнанні» (державна реєстрація теми № 01220000076), одним із виконавців якої є дисертантка.

Щодо наукової новизни дисертаційного дослідження, хотілося б відзначити, що вперше в українській філософській думці концептуалізовано феномен жінки як багатовимірний теоретичний конструкт та визначено ключові аспекти його репрезентації у філософському дискурсі. Вперше розглянуто у межах холістичного підходу феномен жінки як багатовимірну, самоорганізуючу форму духовно-матеріального буття, у якій у взаємозв'язку реалізуються особистісний, соціальний та універсальний виміри людського існування. Запропоновано багатofакторну модель жінки як соціокультурного феномену на основі бінарних атрибутивних системних параметрів, що поєднує широкий набір характеристик та інтегральних індикаторів, відображаючи динамічність, адаптивність та здатність інтегрувати нові елементи в різних сферах діяльності. Проаналізовано релігійні традиції з позиції гендерного аналізу як сукупність соціокультурних практик, що формують жіночу суб'єктність через комплекс характеристик: архетиповість, сакралізація материнства як гендерного імперативу, ієрархічне впорядкування жіночого, ритуалізація жіночої тілесності, культурний механізм гендерної соціалізації, релігійна конструкція гендеру, мовна політика сакральних текстів, трансцендентність жіночого, гендерований культурний код. Осмислено феномен жінки доби метамодерну як цілісний соціокультурний і духовно-антропологічний феномен через призму принципів

метамодернізму. Концептуалізовано феномен жінки доби метамодерну як цілісний антропологічно-духовний і соціокультурний феномен на основі розширеного парадигмального підходу, що дозволило системно осмислити жіночу суб'єктність, творчий потенціал та духовно-культурне самотворення в умовах метамодерного культурного простору.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в культурно-інформаційну діяльність ТОВ «Південноукраїнський Медіа Холдинг», в освітньо-культурну практику Вальдорфської школи шляхом інтеграції у навчальні модулі гуманітарного циклу, а також у практику Міжнародного університету, що підтверджується відповідними актами. Робота пройшла належну апробацію. Основні положення, проміжні результати та висновки дослідження обговорювалися на науково-методологічних семінарах кафедри, в межах проходження всеукраїнських програм науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення» та «Сучасні форми і методи організації освітнього процесу в умовах цифрової трансформації». Практична апробація та узагальнення результатів дослідження здійснювалися також у форматі корпоративного навчання «Міжкультурна комунікація та мистецтво публічного виступу» та віртуальної міжнародної літньої школи «Remote Education – Modern Forms, Methods and Tools», в межах яких теоретичні положення дисертації були інтегровані в підсумкові навчально-методичні проєкти. Основні положення дослідження було оприлюднено на понад 30 наукових та науково-практичних конференціях, як українських, так і міжнародних. Основний зміст дисертації викладено у 28 публікаціях автора, з них: 4 статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття у міжнародному науковому виданні, індексованому в базі Web of Science, 2 публікації у зарубіжних наукових виданнях, 1 стаття у інших наукових періодичних виданнях, 18 публікацій апробаційного характеру, 2 статті додатково відображують результати дослідження.

У першому розділі окреслено теоретико-методологічні засади дослідження феномену жінки у філософському дискурсі. Проаналізовано сучасні соціокультурні трансформації, що зумовлюють переосмислення гендерних

ролей і статусу жінки, та обґрунтовано необхідність комплексного підходу до вивчення жіночого як багатовимірного феномену. Визначено ключові методологічні підходи, що спираються на класичну й сучасну філософську традицію та міждисциплінарні студії. Акцентовано на доборі інструментарію, який дає змогу розкрити смислові, культурні та ціннісні виміри жіночого, з'ясувати механізми формування жіночої ідентичності та виявити його значення у сучасному гуманітарному знанні. Авторка наголошує на тому, що феномен «жінка» постає як історично змінний, багаторівневий і відкритий до переосмислення теоретичний конструкт. Його дослідження потребує поєднання філософських, юридичних, культурологічних, соціологічних і лінгвістичних підходів, здатних інтегрувати різні аспекти жіночого буття в цілісну картину сучасності.

У *другому розділі* досліджено метафізичний і соціокультурний виміри жіночого у світотворчих наративах. Проаналізовано міфологічні образи та архетипи жіночності, зокрема символіку Великої Богині як уособлення життєтворчого принципу, а також ідею гармонійної єдності чоловічого і жіночого начал. Показано еволюцію уявлень про жіноче – від розуміння його як рівноправного космогонічного начала до поступового звуження соціальних ролей жінки в різних культурних контекстах. Окрему увагу приділено репрезентації жіночого в релігійних соціокультурних практиках, де релігія постає як механізм формування та нормативного закріплення гендерних ролей. Обґрунтовано, що релігійні традиції не лише відображають, а й легітимують певні моделі ставлення до жінки, виконуючи функцію соціокультурної регуляції та трансляції цінностей. Суттєвим теоретичним внеском роботи є розширення меж філософського дискурсу через розгляд категорії «метафізики жіночого», яка інтерпретується як онтологічна та символічна реальність, а також через осмислення жіночого як філософської універсалії, що проявляється у міфологічних, релігійних і культурних наративах. Важливою перевагою дослідження є його виражена міждисциплінарність та концептуальна цілісність. Окремої уваги заслуговує ґрунтовний аналіз архетипових структур жіночого начала, зокрема комплексне дослідження архетипу Великої Матері та його

універсальних характеристик у різних культурних традиціях. Це дозволило авторці зробити вагомий внесок у розвиток структурно-функціонального та порівняльного аналізу в межах гендерної філософії. Позитивно оцінюється також глибокий аналіз релігійних традицій як соціокультурних механізмів формування жіночої суб'єктності, зокрема через сакралізацію материнства, ритуалізацію тілесності та формування гендерованих культурних кодів.

У *третьому розділі* досліджено трансформацію феномену жіночого в умовах метамодерного світогляду. Обґрунтовано використання метамодернізму як теоретичної моделі для аналізу сучасних культурних змін і переосмислення жіночої суб'єктності, ідентичності та ролей. Розкрито жінку як соціокультурний і духовно-антропологічний феномен, а також проаналізовано естетику жіночого в сучасному мистецтві, де жінка постає активним суб'єктом творення смислів. Показано, що жіночий образ виходить за межі традиційних репрезентацій, набуваючи багатовимірності через тілесність, пам'ять, емоційність і практики турботи. Дисертантка акцентує на формуванні нових художніх і етичних моделей, у яких жіноче функціонує як простір смислотворення, міждисциплінарної взаємодії та утвердження цінностей любові, емпатії й стійкості в умовах сучасних соціокультурних викликів. Серед позитивних рис цього розділу хочеться відзначити поєднання теоретичних досліджень авторки з апелюванням до емпіричного дослідження, що спрямоване на виявлення уявлень про соціальний портрет сучасної жінки епохи метамодерну, до якого долучилося 1317 респонденток.

Суттєвим внеском є осмислення феномену жінки в контексті метамодерну, де вона постає як динамічна, осциляційна суб'єктність, здатна поєднувати раціональне й емоційне, індивідуальне й колективне, традиційне й сучасне. Окремо варто підкреслити оригінальність аналізу естетичних практик репрезентації жіночого у сучасному мистецтві, де жінка розглядається як активний культуротворчий і етичний агент, носійка цінностей турботи, солідарності та любові-агапе.

Ураховуючи якість, теоретико-методологічну обґрунтованість дисертації, і оцінюючи роботу Світлицької Віолети Романівни загалом позитивно, вважаємо

за доцільне висловити *деякі зауваження* у вигляді побажань, які носять рекомендаційний характер для подальшої розробки проблеми:

1. У підрозділі 3.2 «Естетика жіночого: образ жінки у просторі мистецтва метамодерну» авторка здійснює ґрунтовний аналіз репрезентації жіночого в різних видах мистецтва, зокрема перформансі, фотографії, дизайні, літературі та візуальних практиках, муралах. Водночас поза дослідницькою увагою залишився музичний вимір, який у сучасному метамодерному культурному просторі відіграє вагомий роль у конструюванні та трансляції образу жіночого. З огляду на це, доцільним видається розширення аналітичного поля дослідження за рахунок залучення музичного мистецтва, що дозволило б поглибити інтерпретацію естетики жіночого, зокрема через аналіз вокальних практик, авторської пісні, саунд-арту та інших форм музичної творчості як важливих носіїв емоційно-ціннісних ідентифікацій сучасної жінки.

2. У якості побажання доцільно зазначити, що підрозділ 3.2 «Естетика жіночого: образ жінки у просторі мистецтва метамодерну» вирізняється глибиною філософського осмислення та концептуальною насиченістю, однак його зміст міг би виграти від певної структурної та термінологічної конкретизації. Зокрема, варто рекомендувати чіткіше розмежувати ключові поняття (агапе, агапелогічний підхід, жіночий онтологічний імператив, Нова духовність), а також більш лаконічно подати окремі теоретичні положення, уникнувши певної смислової повторюваності. Крім того, доцільним видається посилення зв'язку між абстрактно-філософськими узагальненнями та конкретними прикладами (зокрема у площині волонтерського досвіду), що дозволило б зробити аргументацію більш наочною та переконливою. Таке уточнення сприятиме підвищенню аналітичної чіткості викладу та посиленню наукової репрезентативності дослідження.

Перераховані зауваження не знижують теоретичної і практичної значущості роботи, а радше окреслюють перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Висновок. У дисертаційній роботі простежується високий рівень теоретичної, методологічної та концептуальної розробленості досліджуваної проблематики. Здійснені в дослідженні теоретичний і методологічний аналізи, узагальнення та висновки є обґрунтованими й логічно вивіреними, що засвідчує належний рівень наукової аргументації здобувачки. Висновки, сформульовані авторкою, є переконливими та послідовними. Важливо відзначити, що мова і стиль дисертації відповідають вимогам наукового характеру, а здобувачці притаманні достатні навички дослідницької роботи. До значних наукових результатів роботи слід віднести як ґрунтовне теоретичне обґрунтування, так і практичне розв'язання поставлених наукових завдань. Загалом, мета та завдання, визначені в дисертації, повністю досягнуті. Це дозволяє констатувати, що дисертаційна робота Світлицької Віолети Романівни на тему «Феномен жінки у філософському дискурсі» є завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 507 від 03.05.2024), а її авторка – Світлицька Віолета Романівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія».

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософських і соціологічних

студій та соціокультурних практик

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К. Д Ушинського»

Тетяна ПЛОЦАВСЬКА